

**CẢI TIẾN PHƯƠNG PHÁP GIẢNG DẠY,
GÓP PHẦN NÂNG CAO CHẤT LƯỢNG ĐÀO TẠO
CÁN BỘ THÔNG TIN - THƯ VIỆN
TRONG CÁC TRƯỜNG ĐẠI HỌC VIỆT NAM**

TS Trần Thị Minh Nguyệt

Trong những năm gần đây, sự hình thành và phát triển nền kinh tế tri thức trên phạm vi toàn cầu và sự phát triển đặc biệt nhanh chóng của công nghệ thông tin đã và đang đẩy nhanh tiến trình hình thành xã hội thông tin - một xã hội mà thông tin và tri thức trở thành nguồn lực quan trọng, là "năng lượng" đảm bảo cho sự phát triển các lĩnh vực hoạt động.

Hoà nhập với xu thế chung của nhân loại, Đảng và Nhà nước ta đang đẩy mạnh công cuộc công nghiệp hóa, hiện đại hóa, nhằm đưa đất nước ta từ một nước nông nghiệp lạc hậu trở thành một nước công nghiệp và hiện đại trong thời gian ngắn nhất, trên cơ sở phát huy thế mạnh tài nguyên và sức lao động, kết hợp với việc khai thác và sử dụng các thành tựu khoa học kỹ thuật tiên tiến trên thế giới. Nâng cao hiệu quả hoạt động thông tin - thư viện, đảm bảo cung cấp thông tin, tài liệu kịp thời, đầy đủ và thích hợp với từng đối tượng sử dụng là yếu tố đặc biệt quan trọng đảm bảo thực hiện thắng lợi sự nghiệp công nghiệp hoá, hiện đại hoá trên đất nước ta.

Cán bộ thông tin thư viện là chủ thể của hoạt động thông tin thư viện. Hoạt động thông tin thư viện chỉ có thể đạt hiệu

quả cao trên cơ sở có một đội ngũ cán bộ vững mạnh, có trình độ chuyên môn cao, có phẩm chất đạo đức tốt, nhạy bén và sáng tạo trong công việc. Nâng cao chất lượng đào tạo trong các trường đại học nhằm xây dựng một đội ngũ cán bộ thông tin - thư viện có trình độ cao, có năng lực và phẩm chất đáp ứng yêu cầu phát triển của đất nước là một vấn đề cấp thiết hiện nay.

Chất lượng đào tạo cán bộ thông tin - thư viện phụ thuộc vào nhiều yếu tố: Chương trình nội dung đào tạo, phương pháp giảng dạy, đội ngũ giáo viên, cơ sở vật chất trang thiết bị,... trong đó nội dung chương trình và phương pháp giảng dạy là những yếu tố quyết định.

Trước xu thế phát triển nhanh chóng của công nghệ thông tin và những biến đổi cả về lý luận và thực tiễn thư viện học trên thế giới, các cơ sở đào tạo cán bộ thông tin - thư viện có trình độ đại học và trên đại học ở nước ta đã có những thay đổi về chất trong kết cấu chương trình. Tỷ lệ khối kiến thức thông tin học và ứng dụng công nghệ thông tin trong các khâu công tác thư viện được tăng lên đáng kể, đáp ứng được một phần yêu cầu thực tiễn hoạt động thông tin thư viện của nước ta hiện nay.

Bên cạnh đó, phương pháp giảng dạy hầu như chưa có sự đổi mới đáng kể làm hạn chế nhiều tới chất lượng sản phẩm được đào tạo. Sự lạc hậu trong phương pháp giảng dạy đại học thông tin - thư viện được bộc lộ trong những điểm sau:

1 - Bài giảng trên lớp được thực hiện chủ yếu dưới dạng thông báo, thuyết trình. Giáo viên đóng vai trò chủ thể của hoạt động dạy học, sinh viên là đối tượng tiếp nhận kiến thức, giáo viên chủ động trong việc truyền thụ, cung cấp thông tin, nhiều khi thầy đọc thoại trong lớp. Học sinh thụ động ghi

chép lại lời thầy giảng, nhiều lúc ghi chép như cái máy mà không hiểu mình ghi nội dung gì.

2 - Trong quá trình giảng dạy, thầy nặng về trình bày lý thuyết, diễn giải mà coi nhẹ khâu thực hành, thảo luận. Đào tạo cán bộ thông tin - thư viện là đào tạo nghề nghiệp, đặc biệt là đào tạo nghề nghiệp ở trình độ đại học, nên việc rèn luyện kỹ năng, thao tác nghề nghiệp và xử lý tình huống phải được đặt lên hàng đầu. Hầu như trong kết cấu chương trình từng môn học của tất cả các cơ sở đào tạo cán bộ thông tin - thư viện ở nước ta đều chưa đảm bảo cân đối, hợp lý tỷ lệ lý thuyết và thực hành thảo luận. Có môn học không hề có thực hành hay thảo luận (Thông tin học đại cương, Thư viện học đại cương). Những môn học đòi hỏi phải rèn luyện kỹ năng, kỹ xảo nghề nghiệp cho học viên thì thời lượng dành cho thực hành còn quá ít, chưa vượt quá 2/5 thời gian dành cho môn học.

3 - Trong phương pháp kiểm tra đánh giá chưa chú ý kích thích khả năng độc lập, sáng tạo của sinh viên. Việc kiểm tra, đánh giá cuối môn học chủ yếu yêu cầu học sinh nhắc lại kiến thức đã học. Một vài môn chỉ cần nhắc lại, tái hiện lại kiến thức thầy truyền đạt lại là đủ.

Phương pháp truyền thụ và đánh giá như vậy đã biến quá trình học tập trong nhà trường thành một quá trình thụ động tiếp thu kiến thức, hạn chế tính tích cực sáng tạo của học sinh. Với phương pháp giảng dạy như vậy, sản phẩm đào tạo sẽ không đáp ứng được yêu cầu, mặc dù nội dung chương trình đã được cải tiến đáng kể.

Vấn đề cải tiến phương pháp giảng dạy vì thế đã trở thành vấn đề cấp bách hàng đầu nhằm nâng cao chất lượng đào tạo cán bộ thông tin thư viện trong các trường đại học ở Việt

Nam, trong đó có Trường Đại học Khoa học Xã hội & Nhân văn, Đại học Quốc gia Hà Nội.

Trước hết việc đổi mới phương pháp giảng dạy chuyên ngành thông tin - thư viện bậc đại học phải nhằm đạt được mục tiêu biến quá trình giảng dạy - học tập thành quá trình tích cực chủ động, lĩnh hội tri thức. Người thầy trong quá trình truyền thụ tri thức phải biết kích thích tính tích cực, chủ động của học sinh bằng cách phối hợp nhiều phương pháp trình bày: Tạo ra tình huống có vấn đề cho học sinh tự giải quyết, thuyết trình kết hợp với sử dụng các phương tiện kỹ thuật hiện đại để làm tái hiện các hình ảnh trực quan, tạo ra và khuyến khích các cuộc tranh luận, thảo luận giữa các học sinh về vấn đề đã được trình bày. Sự kết hợp đó phải được tiến hành linh hoạt uyển chuyển tùy theo đối tượng nhận thức, tùy theo trình độ, năng lực và tâm trạng của họ. Như vậy cả giáo viên và học sinh đều trở thành chủ thể của hoạt động giảng dạy và học tập.

Thứ hai, phải kết hợp nhuần nhuyễn giữa lý thuyết và thực hành, thực tế, tránh học chay. Đối với việc đào tạo cán bộ thông tin - thư viện tức là đào tạo một nghề nghiệp, điều này có ý nghĩa quan trọng đặc biệt. Việc kết hợp giữa học và hành phải được xem xét và giải pháp cụ thể ở từng môn học. Với các môn học có tính chất lý thuyết, trình bày cơ sở lý luận của các bộ môn khoa học (Thông tin đại cương, Thư viện đại cương, Thư mục học) thời gian học tập phải được bố trí tối thiểu 1/3 thời lượng dành cho môn học. Ngày nay trước sự phát triển vô cùng nhanh chóng của công nghệ thông tin, thực tiễn hoạt động thông tin thư viện đã, đang và sẽ có nhiều biến động, ảnh hưởng tới cơ sở lý luận thông tin và thư viện. Qua thảo luận, học sinh có thể tự mình lý giải lập luận chứng minh cho các quan điểm lý luận của mình một cách hợp lý nhất.

Đối với các môn học trang bị các kỹ năng xử lý các khâu kỹ thuật trong thư viện, thời gian dành cho thực hành và xử lý

bài tập tình huống phải được nâng lên từ 1/2 đến 3/5 thời lượng môn học. Nên lưu ý đặc biệt các loại bài tập tình huống nhằm rèn luyện kỹ năng giải quyết công việc cho cán bộ thông tin thư viện trong tương lai. Bài học thực hành sẽ đạt kết quả cao, nếu như giáo viên có thể biến việc thực hiện các bài tập tình huống thành các cuộc tranh luận, thảo luận sôi nổi.

Thứ ba, việc trình bày thông tin, tri thức trong bài giảng phải đảm bảo tính lôgic, hệ thống hợp lý. Các luận cứ luận điểm phải được trình bày có tính thuyết phục cao. Tính lôgic và hợp lý của bài giảng sẽ góp phần hình thành và phát triển tư duy khoa học cho học sinh - một yếu tố cực kỳ quan trọng hình thành phương pháp học tập và nghiên cứu khoa học cho người học.

Thứ tư, việc kiểm tra đánh giá cuối môn học phải được tổ chức sao cho vừa đánh giá được năng lực của học sinh vừa kích thích tính sáng tạo, độc lập của họ. Đối với các môn lý thuyết, nên xây dựng các câu hỏi đòi hỏi phải trả lời tổng hợp, khái quát. Đối với các môn học thực hành nêu ra các bài tập tình huống để kiểm tra. Tuyệt đối tránh kiểm tra theo lối nhắc lại bài, đòi hỏi học thuộc lòng, học vẹt.

Việc đổi mới phương pháp giảng dạy chuyên ngành phải được tiến hành đồng bộ từ phương pháp thuyết trình, cơ cấu giữa lý thuyết và thực hành đến vấn đề kiểm tra đánh giá, đồng thời nó cũng chỉ thực sự có tác dụng nếu như được hỗ trợ bằng nhiều biện pháp khác:

1 - Phương pháp và nội dung có mối quan hệ biện chứng. Nội dung chỉ có thể chuyển tải đầy đủ nếu có phương pháp đúng đắn khoa học, đồng thời phương pháp chính là sự biểu hiện của nội dung. Nội dung nào có phương pháp nấy. Chính vì vậy, muốn đổi mới phương pháp giảng dạy, bản thân người thầy phải đổi mới chính tư duy và tri thức của mình. Không

thể trình bày thông tin, tri thức một cách lôgic nếu tư duy chúng ta không rõ ràng mạch lạc. Cũng không thể mong có một bài giảng hấp dẫn có tính thuyết phục cao nếu như bản thân người thầy không có thông tin mới và thông tin đa chiều trong bài giảng, đặc biệt trong lĩnh vực thông tin - thư viện là lĩnh vực hoạt động đang biến đổi với tốc độ nhanh. Để đổi mới phương pháp, trước hết người thầy phải kiên trì tự học, tự nâng cao trình độ chuyên môn nghề nghiệp của mình bằng nhiều cách khác nhau.

2 - Việc kích thích tính tích cực học tập của học sinh trên lớp chỉ có thể thực hiện được với sự hỗ trợ của hệ thống tài liệu, tham khảo phong phú. Các tình huống có vấn đề hay các buổi thảo luận, xêmina sẽ không mang lại hiệu quả cao nếu như học sinh ít đọc tài liệu tham khảo chuyên ngành. Hiện nay ở nước ta khối lượng tài liệu tham khảo chuyên ngành rất ít ỏi. ở các cơ sở đào tạo, nhìn chung tài liệu tham khảo nghiệp vụ còn nghèo nàn. Ngay cả hệ thống giáo trình cũng chưa có trường nào biên soạn được hoàn chỉnh. Tại Thư viện Quốc gia Việt Nam - Trung tâm chỉ đạo nghiệp vụ của Hệ thống Thư viện Công cộng Việt Nam cũng chỉ có 5 nghìn tài liệu nghiệp vụ, song phần lớn đã quá cũ và lạc hậu, lại được trình bày bằng ngôn ngữ nước ngoài là chủ yếu. Khả năng sử dụng tài liệu nước ngoài của sinh viên không lớn. Vì vậy vấn đề quan trọng là phải tập trung biên soạn và hoàn chỉnh hệ thống giáo trình phục vụ học tập. Nếu có thể được, nên liên kết biên soạn giáo trình để dùng chung cho các cơ sở đào tạo khác nhau để tận dụng nguồn nhân lực, trí tuệ nghề nghiệp, đồng thời đảm bảo tính thống nhất, hợp lý trong quá trình đào tạo nghề nghiệp.

3 - Cải tiến phương pháp giảng dạy chuyên ngành thông tin - thư viện hiện nay không thể thực hiện được nếu thiếu cơ sở vật chất, trang thiết bị hiện đại. Công nghệ thông tin đang làm biến đổi hàng ngày các chuẩn mực kỹ thuật trong thư viện. Thiếu phương tiện kỹ thuật cần thiết như hệ thống máy

tính điện tử, các thiết bị truy cập mạng thông tin quốc gia và quốc tế, máy chiếu... hiệu quả giảng dạy và học tập sẽ bị hạn chế rất nhiều. Chính vì vậy, ở mỗi cơ sở đào tạo nên được trang bị một phòng máy hiện đại có khả năng truy cập các mạng thông tin quốc tế với quy mô thích hợp với quy mô đào tạo; Một số thiết bị giảng dạy khác như Overhead, Projector, thiết bị Multimedia,...

4 - Đổi mới phương pháp giảng dạy chuyên ngành cần được tiến hành thường xuyên và gắn bó chặt chẽ với việc đổi mới nội dung chương trình học. Để đáp ứng yêu cầu thực tiễn biến đổi hàng ngày, chương trình đào tạo cán bộ thông tin thư viện phải được thường xuyên cập nhật, đổi mới. Mỗi môn học, do tính chất và nội dung khác nhau đòi hỏi phải có những phương pháp đặc thù. Sự thay đổi kết cấu nội dung chương trình và chương trình môn học cũng kéo theo sự biến đổi về phương pháp. Chính vì vậy, phương pháp giảng dạy từng môn cụ thể cũng luôn luôn biến đổi. để xây dựng phương pháp giảng dạy từng bộ môn thích hợp với từng giai đoạn và với các đối tượng khác nhau nên tổ chức định kỳ các cuộc hội thảo, trao đổi về phương pháp giảng dạy.

Muốn nâng cao chất lượng đào tạo, cán bộ chuyên ngành thông tin thư viện hiện nay cần phải giải quyết hàng loạt các vấn đề, trong đó vấn đề đổi mới phương pháp giảng dạy chuyên ngành có tầm quan trọng đặc biệt. Đổi mới phương pháp giảng dạy chuyên ngành là vấn đề phức tạp và lâu dài, cần phải được thực hiện đồng bộ và đòi hỏi không chỉ ở sự nỗ lực bản thân các cán bộ giảng dạy để làm chủ phương pháp mà còn đòi hỏi sự quan tâm đặc biệt của các cấp lãnh đạo trong việc tạo ra những điều kiện thuận lợi: Tăng cường cơ sở vật chất trang thiết bị, đầu tư nâng cao trình độ năng lực của cán bộ giảng dạy,... Tuy nhiên trước yêu cầu khách quan của sự đổi mới, chúng tôi tin rằng vấn đề này sẽ được quan tâm và tiến hành đồng bộ và rộng khắp ở các cơ sở đào tạo khác nhau.